

Bog, postojanje i apstraktni entiteti

IZDAVAČ
Institut za filozofiju, Zagreb

ZA IZDAVAČA
Luka Boršić

RECENZENTI
Prof. dr. sc. Boran Berčić
Prof. dr. sc. Davor Lauc

GRAFIČKA PRIPREMA I DESIGN
Marin Martinić Jerčić

TISAK
Grafomark d.o.o.

ISBN 978-953-8608-00-1

CIP zapis je dostupan u nacionalnom skupnom katalogu knjižničnog sustava Bukinet (katalog.bukinet.hr) pod brojem 991005965307609366.

SLIKA NA NASLOVNICI
Minijatura „Bog kao arhitekt svijeta“ iz Poučne Biblije - *Bible moralisée*, folio I verso, Paris, cca 1220-1230. Tinta, tempera i zlatni listići na koži. Poučna Biblija čuva se u Austrijskoj nacionalnoj knjižnici u Beču kao *Bible moralisée*, codex Vindobonensis 2554.

Rad na ovom zborniku financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom „Intencionalnost i načini postojanja“ (IMEX IP-2022-10-5915).

Bog, postojanje i apstraktni entiteti

Uredili:

Davor Pećnjak

Dario Škarica

 Institut za
filozofiju

Zagreb, 2026.

SADRŽAJ

Davor Pećnjak, Dario Škarica: Predgovor	7
Goran Lojkić: Leibnizovski kozmologijski argumenti, načelo dostatnoga razloga i necesitarijanizam	13
Hrvoje Relja: Božanska i ljudska spoznaja čudesa	61
Ivan Macut: Stjepan Zimmermann o Božjoj providnosti	105
Davor Pećnjak, Matko Gjurašin: Bog, stvoritelj svega i apstraktni entiteti	121
Ivan Restović: Problem broja jedan u Brouwerovoj filozofiji	141
Dušan Dožudić: Opisni izrazi, opisni sadržaj i referiranje opisom: od logičkog oblika do konteksta upotrebe	175
Kazalo pojmova	217
Kazalo imena	221

PREDGOVOR

Davor Pećnjak
Dario Škarica

U ovom zborniku htjeli smo istražiti i povezati neke od najfundamentalnijih metafizičkih pojmova i filozofske probleme koji se vežu uz njih, a to su, kako i sam naslov kaže, Bog, postojanje i apstraktni entiteti. Sigurno je da su Bog, postojanje i načini postojanja temeljne metafizičke kategorije. Što se tiče postojanja, neki entitet može postojati nužno ili kontingentno. Ako postoji nužno, znači da nije moguće da ne bi postojao, a ako postoji kontingentno, onda je moglo biti tako i da taj entitet na postoji.

Naš univerzum smatramo kontingentnim: mogao je i ne postojati; ništa u njemu ne izgleda takvim da bi on *morao* postojati. Na osnovi ove kontingentnosti možemo argumentirati da se postojanje univerzuma ne može objasniti ničim sam univerzum sadrži te da mora postojati neki entitet koji ima neko drugačije svojstvo koje univerzum nema i kojim možemo objasniti i postojanje tog entiteta i dovesti postojanje univerzuma u vezu i objasniti ga postojanjem tog bića. Dakle, ako se kontingentnost samog univerzuma i sve kontingencije koje on sadrži ne mogu objasniti drugim kontingentnim činjenicama, možemo zaključivati na nužno biće koje je izvan univerzuma i o kojem univerzum ovisi u svom postojanju. To nužno biće je Bog, koji je onda stvoritelj i održavatelj univerzuma, a ovakva vrst argumentacije je tzv. kozmološki argument za postojanje Boga.

Tradicionalno, Boga shvaćamo kao vrhovno i savršeno biće koje stvara i održava u postojanju sve ostalo što je različito od Njega. Bog je "priroda koja stvara i koja nije stvorena", prema Johnu Scotusu Eriugeni (Copleston 1993, 117) i Bog je, tradicionalno, jedino biće koje je takvo. No i Bog sam ima attribute, odnosno svojstva. Tako kažemo da je Bog potpuno dobar, svemoguć, sveznajući, vječan, nepromjenljiv

i tako dalje (vidi npr. Hoffman Rosenkrantz 2002 i Hill 2005). Neki smatraju i da je Bog jednostavan (da nema dijelove) te da su ovi atributi zapravo jedan atribut (atribut jednostavnosti), koji se nama samo čini kao da su to različiti atributi jer nemamo takvu sposobnost da ga jednoliko i jedinstveno shvatimo. No, kakva je priroda ovih atributa? Neki filozofi smatraju i argumentiraju da su atributi, odnosno svojstva, apstraktni entiteti. Postoje različiti argumenti za takvu poziciju. Uzmimo pojam „crveno“. Mnoge su stvari crvene i to znači da imaju (barem) jedno zajedničko svojstvo. To zajedničko je upravo ta crvenost. Možemo reći: rajčica je crvena, loptica je crvena, zid je crven. Kako su ovo istiniti iskazi, mora biti tako da se „crveno“ referira; referira se na jednu te istu stvar, a ne na tri različite, što znači da je onda crveno apstraktno svojstvo koje sva ova tri entiteta oprimjeruju (vidi npr. Loux 2010, poglavlje 1). To znači da bi svi atributi (odnosno, svojstva uopće) bili apstraktni entiteti koje pojedinačni objekti mogu oprimjerivati. Iz doktrine da je Bog identičan svojim atributima čak i ako ima samo jedan atribut, atribut jednostavnosti, slijedilo bi da je Bog, a o tome su već i srednjovjekovni filozofi raspravljali, zapravo apstraktni entitet (vidi Leftow 1990). No, mi tradicionalno shvaćamo Boga i kao personalno biće, koje ima osobnost, um, svijest. To sigurno nisu apstraktna svojstva, kako god bila kompleksna i teška za eksplicirati. Npr. iz našeg vlastitog iskustva jasno nam je da naša svijest ima uzročne moći; naime mi možemo misliti, donijeti neku odluku i prema toj odluci postupati. Dakle, svijest i sadržaji svijesti imaju mogućnost uzročnog djelovanja. Ako to možemo mi, onda to sigurno može i Bog. Ne samo to nego i, ako Boga smatramo stvoriteljem i održavateljem svega različitog od Njega, onda On mora imati uzročne moći. Dakle, ne može biti apstraktni objekt jer, tradicionalno, apstraktni objekti se shvaćaju kao uzročno inertni; oni ne mogu nešto uzročno proizvesti. Bog, i kada je već stvorio i održava univerzum, na razne načine može utjecati na ono što je stvorio. Naš univerzum je manje-više pravilan i do neke mjere predvidiv, jer da nije tako, teško bismo se snalazili u njemu. Ali ipak, ako je Bog tvorac svemira, onda On može ponekad u njemu intervenirati na izravan način, koji se katkada (barem naizgled) protivi inače stvorenom i uspostavljenom redu. Kada Bog intervenira u univerzum koji je stvorio, budući da je Bog racionalno biće, čini to s dobrim razlogom. No, mi nemamo te sposobnosti koje ima Bog, tako da nam Njegove izravne intervencije u već stvoreni univerzum nisu lako shvatljive te i njima

želimo dati pojmovni okvir, pa te Njegove intervencije koje nam se čine da zadiru u uspostavljeni tijek i red stvari nama izgledaju kao narušavanje toga reda i tijeka, odnosno mogu izgledati kao da se narušavaju prirodni zakoni. Tada te intervencije nazivamo čudima.

Uspostavljeni red i tijek stvari, ali i čuda, mogu se objasniti pojmom „providnost“. Naime, Bog je stvorio prirodu, bića u njoj i čovjeka s nekim potrebama i svrhama i pobrinuo se da se te potrebe i svrhe mogu ispunjavati, te je također zanimljivo dati pojmovni okvir za točno određenje pojma „providnosti“.

Osim atributa, odnosno svojstava, i matematički su entiteti (npr. brojevi, matematičke relacije i skupovi) *par excellence* primjeri apstraktnih entiteta. Neke najvažnije općenite karakteristike apstraktnih entiteta, ako postoje, pa tako i matematičkih, bile bi da su oni uzročno neučinkoviti, da nisu u prostoru i vremenu, nisu materijalni ni fizički i imaju nužno postojanje. Ako su matematički (ali i drugi apstraktni entiteti) takvi, postavlja se, za teista, problem kako su onda takvi entiteti ovisni o Bogu i kako Bog stvara takve entitete. Može se činiti da Bog nad ovakvim entitetima nema kontrolu ni stvaralačke moći, nego da oni svoj razlog postojanja imaju u samima sebi, jer su nužni i jer su uzročno inertni, tj. na njih se uzročno ne može djelovati kao što ni oni ne mogu ni na što uzročno djelovati. No, onaj tko zastupa neki od mogućih nominalizama što se tiče apstraktnih entiteta može ponuditi odgovor, ili se može povezati Božje stvaranje s Njegovom svijesću i umom.

Osim što se stvaranje matematičkih objekata na ovaj način može povezati s Božjom umskom djelatnošću, dovođenje matematičkih entiteta u postojanje također se može dovesti u vezu s ljudskom umnom odnosno svjesnom djelatnošću. Intuicionisti i konstruktivisti u matematici i filozofiji matematike smatraju da se matematički objekti upravo tako proizvode. Mora postojati svjestan način konstruiranja matematičkih objekata. Konstruktivisti to formuliraju tako da kažu da matematički objekt postoji ako postoji njegova algoritamska konstrukcija (Trostnikov 1983), a intuicionisti kažu da matematički objekti nastaju umskom djelatnošću koja ima intuiciju vremena.

Što se tiče čovjekovog uma, jedna od najvažnijih njegovih karakteristika jest jezik. Jezik je višeslojna struktura. Sastoji se od raznih vrsta jedinica koje se na razne načine kombiniraju da bismo dobili strukture koje izražavaju sadržaje. Tako na višim nivoima imamo riječi, fraze, opise, imena, rečenice. Opisi i imena se referiraju na en-

titete u svijetu, a mogu se odnositi i na nepostojeće entitete i na apstraktne entitete. Odnosi između tih jezičnih jedinica i struktura, te načina označavanja i referiranja, prilično su katkad komplicirani te ih nije lako rasvijetliti.

Tekstovi u ovom zborniku dotiču se svega gore navedenog na različite konkretne i detaljne načine.

Goran Lojkić u svom tekstu prikazuje i razmatra leibnizovske kozmološke argumente za postojanje Boga, koji iz primjene uzročnog načela objašnjava na „maksimalnu kontingentnu činjenicu“ izvode zaključak da mora postojati nekongingentno biće koje je prvi uzrok svega onog što je dalje kontingentno.

Hrvoje Relja bavi se metafizičkom strukturom čuda, a to su događaji koji su iznad ili su suprotni uspostavljenom redu i prirodnim zakonima, a smatramo ih Božjim intervencijama.

Ivan Macut analizira savršenosti Božjih atributa prema Stjepanu Zimmermanu s posebnom analizom Božje providnosti kao Božjeg vječnog zakona u Njegovom umu kojim upravlja stvorenim svemirom i čovjekovim životom.

Davor Pećnjak i Matko Gjurašin prikazuju i razmatraju odnos Boga i Njegovih atributa te kako je moguće da su i matematički entiteti zapravo ovisni o Bogu.

Ivan Restović analizira i razjašnjava Brouwerovu teoriju svijesti i njegovo intuicionističko zasnivanje matematike u kojem svijest ima glavnu ulogu.

Dušan Dožudić prikazuje i analizira forme, sadržaje i uporabe opisnih fraza u jeziku, u raznim jezičnim i izvanjezičnim kontekstima i načine njihovih referiranja.

Literatura

- Copleston, F. (1999) *History of Philosophy vol. II, Medieval Philosophy*, New York: Doubleday Image Books.
- Hill, D. (2005) *Divinity and Maximal Greatness*, Routledge.
- Hoffman, J. & G. Rosenkrantz (2002) *The Divine Attributes*, Oxford and Malden, MA: Blackwell.
- Leftow, B. (1990) Is God an Abstract Object?, *Nous*, 24, 4: 581-598.
- Loux, M. (2010) *Metafizika, suvremen uvod*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji.
- Trostnikov, V. N. (1983) *Što su konstruktivni procesi u matematici*, preveli s ruskog: Kajetan Šeper, Mirko Mihaljinec, Dean Rosenzweig, Zagreb: Školska knjiga.

Bilješka o tekstovima

Tekstovi Hrvoja Relje i Ivana Macuta bili su još 2022. godine predani kao izvorni prilozi za ovaj zbornik, no kako je došlo do odlaganja izdavanja, tekstovi su prvi put objavljeni kako slijedi:

Relja, H. *Čudesa*, 2023, Split: Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu.

Macut, I. 2023, Stjepan Zimmerman o Božjoj providnosti, *Crkva u svijetu*, 59, 3: 565-581.

Ostali tekstovi objavljuju se ovdje prvi put.

Bilješka o autorima

Dušan Dožudić, Institut za filozofiju, Zagreb

Matko Gjurašin, Knjižnice grada Zagreba, Sesvete

Goran Lojkić, The Canonical Agency, Knin

Ivan Macut, Institut za filozofiju, Zagreb

Davor Pećnjak, Institut za filozofiju, Zagreb

Ivan Restović, Institut za filozofiju, Zagreb

Hrvoje Relja, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu i Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu

Dario Škarica, Institut za filozofiju, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Zahvale

Zahvaljujemo se svim autorima na strpljenju, recenzentima na korisnim primjedbama, te Marinu Martiniću Jerčiću i Mileni Marinić Čuljak na izuzetnoj tehničkoj i knjižničarskoj pomoći u oblikovanju i ostvarenju ove knjige!